

Максим Моїсєєв,
аспірант заочної форми навчання відділу
докторантури та ад'юнктури
кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-7060-1926

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-48-19>

УДК 347.99:004(4-6ЄС)(477)

Основні засади електронного судочинства у праві Європейського Союзу та незалежної України: порівняльний аспект

Електронне правосуддя – це специфічна сфера, що існує в межах електронного уряду. Зокрема, йдеться про використання інформаційно-комунікаційних технологій, спрямованих на покращення доступу до правосуддя, посилення співпраці між юридичними органами, зміцнення системи правосуддя та вдосконалення правових інститутів та загального управління законом. Нові технології можуть підвищити продуктивність і зменшити транзакційні витрати в системі, що вимагає великої кількості інформації; скорочує тривалість процедур, заощаджуючи тим самим час і гроші, а також ставить системи обробки документів у межах досяжності судів; забезпечити найкращу доступну інформацію та краще розуміння як роботи судів, так і правових інструментів; сприятимуть вдосконаленню контролю за справами та дозволять краще якісно та кількісно оцінювати результати. Як наслідок, електронне правосуддя також підвищує довіру та забезпечує більшу

легітимність судової влади. Відтак, питання електронного правосуддя є актуальними з огляду на нові світові реалії, які потребують встановлення дистанцій у максимально можливій кількості сфер суспільного життя.

Натомість видається доцільним провести удосконалення відомих наукових положень та сформулювати нові наукові результати стосовно подальшого впровадження електронного судочинства в незалежній Україні.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей правового регулювання інституту електронного судочинства у Європейському Союзі та незалежній Україні, провівши порівняльний аналіз.

Спершу наведемо коротку характеристику основних засад електронного судочинства у Європейському Союзі, де такий інститут створено в контексті загальних засад судочинства в цілому. Отже, до електронного судочинства застосовні насамперед загальні положення, які регулюють реалізацію людських прав.

Одним із перших кроків на шляху нормативного регулювання автоматизації судової сфери стали Рекомендації No. R(95)11 Комітету міністрів Ради Європи щодо відбору, обробки, представлення та архівування судових рішень у юридичному порядку системи пошуку інформації від 11 вересня 1995 року [1]. Також слід згадати про існування Європейської стратегії електронного правосуддя, яка була вперше представлена Європейською Комісією 30 травня 2008 р. Метою даного документу було вдосконалення судової співпраці на національному та європейському рівнях.

За допомогою Стратегії 2008 р. Європейська комісія мала на меті реалізувати пріоритетні проекти, децентралізувати архітектуру ІКТ та запровадити існуючі правові інструменти [2].

Наступним кроком у вдосконаленні електронного правосуддя стало прийняття Стратегії електронного правосуддя на 2009–2013. Нова стратегія 2009–2013 рр. наголосила на зростанні значення ІКТ як способу підвищення ефективності юридичних процесів та державні органи серед країн ЄС. Стратегія 2009–2013 рр. базувалася на вже завершеній роботі, включаючи портал електронного правосуддя. Важливо підкреслити, що новий план стосовно електронного правосуддя мав свої переваги перед Стратегією 2008 року. До них належали: 1) розширений доступ до правосуддя та судової інформації для всіх; 2) краща співпраця між судовими органами країн ЄС; 3) повага до незалежності та різноманітності судових систем країн та основних прав [3].

Ще одним важливим документом, який закріплює засади електронного судочинства в праві ЄС є Рекомендації CM/Rec(2009)1 Комітету Міністрів Ради Європи країнам-членам щодо електронної демократії, ухвалені у 2009 р. [4].

Відповідно до положень даного акту електронне правосуддя – це використання інформаційних комп'ютерних технологій для здійснення правосуддя усіма зацікавленими сторонами судової влади з метою підвищення ефективності та якості державної служби, зокрема, для приватних осіб та бізнесу. Дане поняття включає електронне спілкування та обмін даними, а також доступ до судової інформації.

Оскільки судова влада є ключовим компонентом демократії, електронне правосуддя є важливим аспектом електронної демократії, основною метою якого є підвищення ефективності судової системи та якості правосуддя. Доступ до правосуддя є одним із аспектів доступу до демократичних інститутів та процесів.

У Пояснювальній записці до даних Рекомендацій [5] йдеться про те, що електронне правосуддя може зіграти велику роль у зменшенні розриву між громадянами та судами. Електронне правосуддя – це не про передачу судових повноважень користувачам Інтернету. Йдеться про пропонування ресурсів громадянам, наприклад кращу можливість отримувати інформацію про суди та судові процедури (з вебсайтів) та інструкції як розпочати певні види судових процесів (електронні форми заявок), можливість слідкувати за ходом судочинства (через доступ до актуальної інформації в Інтернеті) та сплатити судовий збір через Інтернет-банкінг. Щобільше, вичерпна, якісна правова інформація дає можливість громадянам здійснювати їхні права свідомо та ефективно та користуватися перевагами гарантій, встановлених судовою системою.

Іншим прикладом електронного правосуддя є використання відеоконференцій. Це може призвести не лише до внутрішньої економії та підвищення ефективності роботи самих судів: це також може запропонувати додаткові можливості для певних залучених

сторін. Прикладами є жертви злочинів, особи, що підлягають дії програми захисту свідків, неповнолітні тощо. Ці люди не були б зобов'язані брати участь у судовому засіданні, але могли б давати показання у безпечному, індивідуально адаптованому середовищі.

Електронне правосуддя також може полегшити розгляд справ за участю людей, які проживають у різних країнах. Це також надає громадянам швидший та простіший доступ до судових процесів в інших країнах та дає можливість їм з'ясувати, які норми застосовуються. Іншою перевагою може бути обмін даними, що зберігаються, наприклад, у реєстрах підприємств та реєстрах банкрутств.

14 червня 2014 року було прийнято новий Європейський план дій щодо електронного правосуддя на 2014–2018 роки заміна Стратегії 2009–2013 р. Було також зазначено, що Європейський портал електронного правосуддя повинен забезпечити єдину точку доступу через взаємозв'язок з інформацією в національних реєстрах, що має відношення до сфери правосуддя, якою керують національні громадські чи професійні органи, що сприяють адмініструванню та доступу до правосуддя за умови, що для цього необхідні технічні та правові передумови взаємозв'язки існують у державах-членах [6].

Останнім кроком на шляху вдосконалення системи електронного правосуддя в Європейському Союзі було затвердження Стратегії електронного правосуддя на 2019–2023 роки 13 березня 2019 року. Зокрема, у Стратегії 2019–2023 зазначено, що європейське електронне правосуддя має на меті покращити доступ до правосуддя в загальноєвропейському контексті, а також розробляє та інтегрує інформаційні та комунікаційні технології для доступу до правової інформації та діяльності судової системи. Судові провадження стали важливою

складовою ефективного функціонування судової влади в державах-членах. Водночас підкреслюється, що Рада, Комісія та Європейський Парламент продемонстрували свою прихильність до розвитку електронного правосуддя [7].

Таким чином, досягнення цілей Стратегії 2019–2023 вимагає певних дій, в тому числі:

1. Аналіз та впровадження нових інструментів на порталі електронного правосуддя;
2. Визначення обсягу нового корисного контенту та збору інформації;
3. Розширення сфери дії існуючих інструментів;
4. Розробка загального інтерфейсу пошуку, що дозволяє користувачам звертатися до взаємопов'язаних реєстрів та бази даних (центральний інструмент запити).

В свою чергу, досягнення цілей Стратегії 2019–2023 вимагає певних дій, в тому числі:

1. Аналіз та впровадження нових інструментів на порталі електронного правосуддя;
2. Визначення обсягу нового корисного контенту та збору інформації;
3. Розширення сфери дії існуючих інструментів;
4. Розробка загального інтерфейсу пошуку, що дозволяє користувачам звертатися до взаємопов'язаних реєстрів та бази даних (центральний інструмент запити) [7].

Отже, право ЄС характеризується доволі широким колом нормативних актів, присвячених функціонуванню електронного судочинства в державах Європи.

В Європейському Союзі, як відомо, взаємодіють країни різних національних культур; незнання законодавства інших країн-членів Євросоюзу є одним з головних факторів, які заважають людям відстоювати свої права в іншій державі Євросоюзу. Тому, був створений портал

електронного правосуддя для юридичних і фізичних осіб (The European e-Justice Portal) [8]. Портал надає громадянам Європи дані на їх рідній мові про: судові процедури, форми судових і позасудових документів, питання виконання та фінансування судових рішень, адвокатів, нотаріусів, перекладачів і медіаторів, гідів у сфері правової допомоги тощо [9].

Крім сказаного, в Євросоюзі створені і діють Ідентифікатор європейського законодавства; ідентифікатор європейського прецедентного права; Європейська судова мережа у цивільних або комерційних справах. Портал дозволяє знайти відповіді на питання, згідно з чинним законодавством кожної держави. На порталі організована система автоматичного перекладу, а в ситуації необхідності – професійного.

У широкому розумінні «Електронний суд» як елемент інформаційного суспільства – це самостійна унікальна форма судового процесу, заснованого на новітніх інформаційних технологіях, що забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі. Хоча «Електронний суд» у вузькому розумінні в Україні вже давно є реальністю, у широкому – він дійсно поки що є справою майбутнього [10, с. 25].

В Україні впровадження електронного урядування пройшло уже кілька етапів: від прийняття низки нормативно-правових актів (Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг», Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Указ Президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», Розпорядження КМУ «Концепція розвитку електронного урядування в Україні», Закон України «Про електронний цифровий підпис», Закон України «Про електронні довірчі послуги» та інші) до створення вебсайтів органів державної

влади та органів місцевого самоврядування через які здійснюється інформаційне забезпечення, сервісне обслуговування, онлайн звернення громадян, організація документообігу відповідних органів тощо.

Із зазначеного бачимо, що головним завданням електронного урядування в умовах розвитку інформаційного суспільства є надання суспільству в цілому або окремому громадянину доступу до інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, допуск громадян до процесу прийняття рішень.

Безперечно впровадження електронного урядування надає численну кількість переваг, такі як економія часу та матеріальних ресурсів, забезпечення прозорості та відкритості діяльності державних органів, надання адміністративних послуг через мережу Інтернет, цілодобовий доступ до інформації та багато інших, проте постає також і декілька недоліків в сучасних умовах розвитку України. Серед найбільш проблематичних питань запровадження електронного урядування можна поділити на дві групи: ті, що пов'язані з певних суб'єктивних умов та ті, що не можуть вирішитись через об'єктивні обставини.

В Україні ж під електронним судочинством розуміємо альтернативний спосіб здійснення правосуддя, чи лише частково існуючий на основі інформаційних технологій; це можливість учасників судового процесу здійснювати передбачені нормативно-правовими актами дії в електронній формі [11, с. 27].

Впровадження електронного урядування і електронного судочинства в Україні неодмінно супроводжується внесенням змін в ряд нормативних положень. Так, після прийняття нових процесуальних кодексів в 2017 році було створено Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну

систему (поширена скорочена назва ЄСІТС).

Під Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою слід розуміти сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем, які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності, включаючи документообіг, розгляд судових справ, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [12].

Єдиний державний реєстр судових рішень (скорочена назва ЄДРСР) – автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. Суд загальної юрисдикції вносить до Реєстру всі судові рішення і окремі думки суддів, викладені у письмовій формі, не пізніше наступного дня після їх ухвалення або виготовлення повного тексту.

З 1 березня 2019 мала запрацювати Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система – проводились відповідні закупівлі, був розроблений проект Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, було визначено пілотні суди для тестування окремих модулів, однак її роботу розпочати так і не вийшло. Однак, після подолання ряду труднощів система запрацювала і станом на липень 2019 року в підсистемі «Електронний суд» було зареєстровано 22,6 тис. користувачів. До судів засобами «Електронного суду» надіслано 19,9 тис. заяв, проте значна їх частина відхиляється, оскільки вони не подані в паперовому вигляді. Рада суддів рекомендувала приймати до розгляду документи, отримані з використанням підсистеми «Електронний суд» [13].

Державна судова адміністрація України запровадила з першого червня 2020 року в дослідну експлуатацію підсистеми «Електронний суд» та «Електронний кабінет» у всіх місцевих та апеляційних судах (крім Київського апеляційного суду) та Касаційному адміністративному суді [14]. У березні-квітні 2021 року з'явилась можливість для адвокатів створювати електронні ордери завдяки інтеграції з Єдиним реєстром адвокатів.

Таким чином, хочемо відзначити, що науковець В.А. Пономаренко, порівнявши іноземне законодавство, прийшов до висновку, що під «електронним правосуддям» (“electronic court”, “electronic justice”) закордоном розуміється весь судово-юрисдикційний порядок розгляду, в тому числі цивільних справ, у віртуальному просторі [15].

Приходимо до загального висновку, що з функціонуванням електронного судочинства в незалежній Україні постають певні проблеми, зокрема постає питання трудових та часових витрат з переведення документації в електронний формат.

Подібні та інші проблеми пов'язуються з відсутністю концепції, яка б враховувала нормотворчу діяльність, правозастосування, фінансові, матеріальні, кадрові питання та можливості програмного забезпечення. В першу чергу він акцентує на неунормованості функціонування такої системи, а саме – відсутність в процесуальних законах чітких норм застосування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Не варто забувати, що це система, за допомогою якої здійснюється судочинство. Суддя будь-якого суду, в своїй роботі, окрім інших законодавчих актів, повинен керуватися процесуальними кодексами України, в яких на сьогодні лише рамково окреслено особливості роботи з Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою. Також

було б доречно при аналізі невдач запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи запитати думку саме фахівців, що працюють з системою діловодства в судах.

Отже, право Європейського Союзу характеризується доволі широким колом нормативних актів, присвячених функціонуванню електронного судочинства в державах Європи.

В результаті проведеного дослідження вважаємо за доцільне сформулювати наступні висновки:

1. Таким чином, електронне правосуддя входить в життя українців як факт сучасного процесу розвитку інформаційного і цифрового суспільства. У нашій країні, на відміну від

закордонних країн, електронне правосуддя необов'язкове і альтернативне.

2. Отже, треба узагальнити, що питання полягає в тому, як вміло використовувати переваги європейського досвіду при впровадженні електронного судочинства в незалежній Україні і як уникнути помилок і втрати даних, саме цим аспектам слід приділити найбільше уваги в межах дослідження закордонного досвіду. Всі інші кроки по впровадженню електронного правосуддя залежать від національних особливостей розвитку правосуддя: які будуть впроваджені програми, якого напряму буде прийнято законодавство.

Список використаних джерел

1. Рекомендації R (95) 11 Комітету міністрів державам-членам щодо відбору, обробки, подання та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_129#Text
2. European Union Law. (2008). Towards a European e-Justice Strategy. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ajl0007>
3. European Union Law. (2009). European e-justice action plan 2009–2013. URL: https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A230206_1
4. Indicatives Guides and Glossary relating to Recommendation Rec (2009) 1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy). URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/informaciyni-strategii/rozvitok-elektronnoi-demokratii-v-ukraini-analitichna-zapiska#_ftn1
5. Explanatory memorandum to Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on e-democracy. URL: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/Source/EDemocracy/CAHDE_IV/CM_2009_1_Expla_Memo_to_E-Recommendation_E_FINAL_PDF.pdf
6. European Union Law. (2014). Multiannual European e-Justice action plan 2014–2018. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614\(01\)&from=PT](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0614(01)&from=PT)
7. European Union Law. (2019). Strategy on e-Justice 2019–2023. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XG0313\(01\)&rid=7](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52019XG0313(01)&rid=7)
8. The European e-Justice Portal. URL: <https://ejustice.europa.eu/home.do?action=home>
9. Єрмакова Є. П. Стратегія електронного правосуддя в Європейському Союзі: правосуддя в Інтернеті. *Юстиція*. 2014. № 1. С. 1–9. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=22416467>
10. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Харків : *Право*, 2016. 72 с.
11. Романенкова С.В. Поняття електронного правосуддя, його генезис та впровадження у правозастосовну практику розвинених країн. *Господарський та цивільний процес*. 2013. № 4. С. 26–31.
12. Про затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему : Рішення Вищої Ради юстиції від 17.08.2021 № 1845/0/15-21.

Редакція від 19.05.2022, підстава – n0001780-22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

13. Щодо неоднозначної практики застосування судами підсистеми «Електронний суд». URL: https://zib.com.ua/ua/print/139493-pro_neodnoznachnosti_zastosuvannya_sudami_sistemi_elektronni.html

14. Про запровадження в дослідну експлуатацію підсистем «Електронний суд» та «Електронний кабінет»: Наказ Державної судової адміністрації України від 01 червня 2020 року № 247. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/media/2020/4/N_247_20.pdf

15. Пономаренко, В. А. Нове спрощене провадження: ера електронного правосуддя настала? *Господарський та цивільний процес*. 2013. № 3. С. 25–30. URL: <https://center-bereg.ru/h244.html>

Моїсеєв М. Г. Основні засади електронного судочинства у праві Європейського Союзу та незалежній Україні: порівняльний аспект

Сучасна сфера правового захисту зазнає значних змін в останні роки у зв'язку з використанням нових комп'ютерних технологій. Успішна робота багатьох державних органів, в тому числі і система судоустрою фактично неможлива без використання сучасних інформаційних технологій.

Електронне правосуддя також підвищує довіру та забезпечує більшу легітимність судової влади, як наслідок цим можуть користуватися правопорушники, тому на сьогодні є потребу у виробленні чіткої та налагодженої системи криміналістичних та слідчих етапів дослідження доказової інформації для розкриття даного виду кримінальних правопорушень.

Обрана тема мого дослідження має на сьогодні надзвичайно важливе значення, оскільки вивчення та аналіз європейського досвіду у сфері електронного судочинства допоможе оптимізувати та удосконалити українську систему правосуддя, у зв'язку з тим, що в незалежній Україні продовжується процес діджиталізації та удосконалення електронного документування, зокрема і у сфері судоустрою, що вимагає свого належного правового забезпечення, а найголовніше це захисту судової інформації та недопущення втручання в діяльність судових органів та в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя.

Суть дослідження електронного судочинства полягає в наявності недоліків регулювання і протиріч при проведенні співвідношення конкретних правових норм чинного законодавства. Окремого наголосу вимагає розгляд недоліків та неузгодженостей окремих положень впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, що підтверджується незадовільною практикою правозастосування. Це, в свою чергу, сприяє нуковим розробкам для дослідження саме європейського досвіду існування електронного правосуддя для успішної інтеграції в європейську правову систему.

Ключові слова: електронний суд, електронне судочинство, єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, електронний кабінет.

Moiseiev M. Basic principles of electronic justice in the law of the European Union and independent Ukraine: a comparative aspect

The modern field of legal protection has undergone significant changes in recent years due to the use of new computer technologies. The successful work of many state bodies, including the judicial system, is practically impossible without the use of modern information technologies.

Electronic justice also increases trust and ensures greater legitimacy of the judiciary, as a result of which offenders can use it, therefore, today there is a need to develop a clear and well-established system of forensic and investigative stages of research of evidentiary information for the disclosure of this type of criminal offenses.

The chosen topic of my research is extremely important today, since the study and analysis of European experience in the field of electronic justice will help to optimize and improve the Ukrainian justice system, due to the fact that in independent Ukraine the process of digitization and improvement of electronic documentation continues, in particular in the field of the judiciary, which requires proper legal support, and the most important thing is the protection of judicial information and the prevention of interference in the activities of judicial bodies and in the work of automated systems in bodies and institutions of the justice system.

The essence of e-judicial research is the presence of regulatory shortcomings and contradictions in the comparison of specific legal norms of the current legislation. Consideration of the shortcomings and inconsistencies of individual provisions of the implementation of the Unified judicial information and telecommunication system, which is confirmed by the unsatisfactory practice of law enforcement, requires special emphasis. This, in turn, contributes to academic developments for the study of the European experience of the existence of electronic justice for successful integration into the European legal system.

Key words: electronic court, electronic judiciary, unified judicial information and telecommunication system, electronic cabinet.